

Nr 12.

Ankom till riksdagens kansli den 9 mars 1931 kl. 11 f. m.

Utlåtande i anledning av väckt motion angående organiserande av en rättsordning innefattande en rätt till jorden för den nödlidande lantbefolkningen.

I en inom första kammaren väckt, till lagutskott hänvisad motion, nr 174, vilken behandlats av andra lagutskottet, har herr *Lindhagen* hemställt, att riksdagen ville hos Kungl. Maj:t anhålla, att den på jordbruksministerns föredragning den 4 december 1930 beslutade kommittén för sociala jordfrågor måtte erhålla sitt uppdrag utvidgat med bemyndigande att även överväga organiserandet av en rättsordning, innefattande *en rätt till jorden* för den nödlidande lantbefolkningen, oberoende av bolags och stora jordägares medgivande.

Beträffande de skäl, som anförts till stöd för berörda yrkande, får utskottet hänvisa till motionen.

I anledning av vissa inom riksdagen väckta motioner anhöll 1930 års riksdag i skrivelse den 23 maj 1930, nr 276, att Kungl. Maj:t ville

*Utredning
rörande vissa
sociala jord-
frågor.*

1) verkställa utredning rörande erfarenheterna vid tillämpningen av nu gällande arrendelag i vad avser arrenden, som falla under den sociala arrendelagstiftningen, med särskild hänsyn till de delar av riket, till vilka den norrländska arrendelagen utsträcktes genom lag den 27 juni 1927, ävensom för riksdagen framlägga de förslag, vartill utredningen kan föranleda;

2) verkställa fortsatt utredning rörande de ekonomiska förutsättningarna för bärighet av mindre jordbruk och rörande ökade möjligheter för lantarbetare, skogsarbetare, hemmansägare-, arrendators- och småbrukaresöner samt andra mindre bemedlade härför lämpliga personer att erhålla egna jordbruk samt för riksdagen framlägga de förslag, vartill utredningen kan föranleda;

3) i anslutning till den ovan under 2) nämnda utredning verkställa utredning rörande de ytterligare åtgärder, som kunna anses ägnade att ekonomiskt underlätta frilösning av mindre arrendejordbruk, samt för riksdagen framlägga de förslag, vartill utredningen kan föranleda;

4) i anslutning till den ovan under 2) nämnda utredning verkställa utredning rörande de ytterligare åtgärder, som kunna anses ägnade att främja utökandet av ofullständiga jordbruk, samt för riksdagen framlägga de förslag, vartill utredningen kan föranleda; samt

5) verkställa utredning angående lämpligheten och behovet av ökade anslag för att bereda ökade möjligheter att erhålla lån för bostadsegnahem på landsbygden.

Den 4 december 1930 bemyndigade Kungl. Maj:t chefen för jordbruksdepartementet att tillkalla sakkunniga för verkställande av den i berörda riksdagsskrivelse ifrågasatta utredningen. Vid ärendets behandling anförde departementschefen statsrådet von Stockenström efter redogörelse för innehållet i riksdagens skrivelse:

Den i avseende å arrendelagstiftningen nu begärda utredningen åsyftar närmast undersökning om erfarenheterna vid tillämpningen av den sociala arrendelagstiftningen beträffande arrenden under bolag i Värmland och vissa delar av Bergslagen. Enligt de motioner, som föranlett riksdagsframställningen i denna del, skulle vissa missförhållanden hava framträtt på detta område. Sammansatta andra lag- och jordbruksutskottet, som införskaffat ytterligare upplysningar om arrendefrågan i Värmland och vissa delar av Bergslagen (utskottets utlåtande nr 1 sid. 169 ff.), uttalar, att denna fråga vore i sådant läge, att den ur allmän och social synpunkt ej borde lämnas obeaktad. Därför förordade utskottet en undersökning, som i främsta rummet borde avse sammanhanget mellan skogsarbetsfrågan och arrendevillkoren, däribland arrendetidens längd, ävensom spörsmålet om kombination av arbetsavtal och arrendeavtal. På grundval av vad vid dylik utredning framkommit borde, enligt utskottet, förutsättningslöst övervägas, huruvida och i vad mån åtgärder kunde vara av behovet påkallade, utöver vad som förhandlingsvis skulle kunna vinnas, i syfte att de framträdande missförhållandena måtte kunna undanröjas.

Vad härefter angår den av riksdagen ifrågasatta utredningen om jordbruk åt lantarbetare m. fl., må erinras, att riksdagen i skrivelse nr 232 år 1928 hemställt om utredning och förslag rörande beredande av ökade möjligheter för lantarbetare, hemmansägare-, arrendators- och småbrukaresöner samt andra mindre bemedlade och obemedlade härför lämpliga personer att erhålla egna jordbruk. De med anledning härav, på uppdrag av Kungl. Maj:t, av statens egnahemsstyrelse verkställda utredningar och med utlåtanden den 5 december 1928 och den 2 oktober 1929 avgivna förslag hava hittills icke föranlett Kungl. Maj:t att till riksdagen avlåta framställning i ämnet. De obemedlades jordfråga upptogs emellertid genom motioner vid 1930 års riksdag. I sammansatta andra lag- och jordbruksutskottets förevarande utlåtande anför utskottet i detta ämne bland annat följande: Utredningsarbetet beträffande de mindre bemedlades jordfråga borde fullföljas, och i samband härmed borde de ekonomiska förutsättningarna för bärighet av mindre jordbruk noga utredas. Härigenom skulle föreliggande egnahemsfråga sammankopplas med den ekonomiska jordbruksfrågan i allmänhet och med spörsmålet om rådgivning och handledning åt de nya jordbrukarna. Den fortsatta utredningen borde, utöver vad som åsyftades med riksdagsskrivelsen 1928, avse jämväl skogsarbetarnas jordfråga. Vid utredningen borde — förutom de uppslag, som givits i egnahemsstyrelsens utlåtanden samt i den vid styrelsens senare utlåtande fogade reservationen — även andra tänkbara ekonomiska anordningar övervägas, allt i syfte att denna svårlösta angelägenhet bleve allsidigt belyst och undersökt. Därest de särskilda åtgärderna för beredande av jordbruk åt de mindre bemedlade lantarbetarna, skogsarbetarna m. fl. till äventyrs befunnos kräva någon speciell organisation, borde hithörande organisationsfråga även undersökas. Den fortsatta utredningen borde så anordnas, att olika synpunkter och intressen därvid och vid förslagets upprättande finge göra sig gällande.

Rörande åtgärder för underlättande av arrendefrilösningar har i förenämnda, av riksdagen godkända utskottsutlåtande betonats, att anledning i nuvarande situation icke föreläge att tillgripa ytterligare lagstiftningsåtgärder, men att

det — i betraktande av ifrågavarande försäljningars stora omfattning och med hänsyn till det sociala intresset av att brukaren i första hand finge tillfälle att tillösa sig den gård, han bebott och brukat — vore av behovet påkallat, att ett övervägande komme till stånd rörande de ytterligare åtgärder, som kunde anses ägnade att ekonomiskt underlätta sådan frilösning.

I fråga om åtgärder till förbättring av ofullständiga jordbruk har utskottet framhållit, att tvångsåtgärder för markanskaffning åt sådana jordbruk ej borde i nuvarande situation övervägas, men att ytterligare ekonomiskt biträde borde kunna ifrågakomma för att främja utökandet av ofullständiga jordbruk, därvid sådana åtgärder som höjning av tilläggssegnahemslånen och ytterligare upplysningsverksamhet om förefintliga hjälpanordningar borde, jämte annat, övervägas.

De sålunda ifrågasatta utredningarna rörande arrendefrilösningar och ofullständiga jordbruks förbättrande borde, enligt utskottets av riksdagen godkända uttalanden, ske i samband med den fortsatta utredningen om de mindre bemedlades jordfråga.

Det av riksdagen framställda utredningskravet rörande ökade lånemöjligheter för anläggande av egnahemsbostäder har motiverats med, att för landsbygdens vidkommande torde dylika kreditmöjligheter, trots att vissa åtgärder vidtagits för frågans lösning, vara så begränsade, att anledning funnes överväga lämpligheten och behovet av ökade låneanslag för ändamålet.

Jag vill tillstyrka, att utredning i de hänseenden och enligt de riktlinjer, som av riksdagen angivits, nu kommer till stånd. Trots de betydelsefulla och omfattande åtgärder, som redan vidtagits på hithörande områden, föreligger alltså jämt anledning för det allmänna att ägna särskild uppmärksamhet och intresse åt de sociala jordfrågornas utveckling. Bland de av riksdagen nu ifrågasatta utredningsspörsmålen bör, enligt min mening, särskild vikt fästas vid den behjärtansvärda, men svårlösta angelägenhet, som avser beredande av ökade möjligheter för lantarbetare, skogsarbetare m. fl. mindre bemedlade att erhålla egna jordbruk. På sätt riksdagen angivit bör denna frågas fortsatta utredning äga rum i omedelbart samband med undersökning om de ekonomiska förutsättningarna för och bärigheten av mindre jordbruk. I närmaste anslutning härtill böra spörsmålen om ytterligare åtgärder av ekonomisk-organisatorisk art för underlättande av arrendefrilösningar och för förbättring av ofullständiga jordbruk upptagas till övervägande. Utredningen bör även omfatta det mera fristående spörsmålet om den sociala arrendelagstiftningens verkningar och tillämpning närmast i Värmland och de andra trakter av landet, till vilka den norrländska arrendelagen 1927 utsträcktes, så ock den i riksdagsskrivelsen åsyftade speciella frågan om ökade kreditmöjligheter för egnahemsbostäder å landsbygden. I den mån under utredningsarbetets fortgång behov må framkomma att utvidga utredningen att avse även andra och närliggande sociala jordfrågor, torde dessa lämpligen böra upptagas i detta sammanhang.

För det nu angivna utredningsarbetets bedrivande torde särskilda utredningsmän böra tillkallas. Deras antal torde kunna begränsas till fem. Med hänsyn till det nära sambandet mellan vissa delar av förevarande utredningsspörsmål och statens egnahemsstyrelsens uppgifter torde utredningen böra bedrivas under samråd i mån av behov med styrelsen. I den mån utredningen avser spörsmålet om bärighet av mindre jordbruk, torde utredningsmännen böra samarbeta även med den jämlikt Kungl. Maj:ts bemyndigande den 18 juli 1928 tillsatta jordbruksutredningen, som är sysselsatt med vissa närbesläktade frågor i avseende å jordbrukets ekonomi och avsättningen av jordbruksprodukter m. m. Den del av utredningsuppdraget, som avser arrendelagstiftningens verkningar inom

Värmland och vissa delar av Bergslagen, torde sannolikt komma att föranleda behov för utredningsmännen att få tillgång till på detta område speciell sakkunskap samt att genom resor å ort och ställe inhämta närmare upplysningar i ämnet. Efter anmälan av utredningsmännen torde härav påkallade särskilda beslut komma att framdeles fattas.

Sakkunniga för verkställande av ifrågavarande utredning hava numera tillkallats.

Utskottet.

Vid behandling av de motioner, som föranledde 1930 års riksdags ovannämnda skrivelse, förelåg till övervägande jämväl det i förevarande motion berörda spörsmålet om skapande av en effektiv rättsordning för bildande av nya jordbruk. De önskemål, som i denna riktning framfördes av motionären, vunno emellertid icke beaktande i vidare mån, än riksdagens skrivelse utvisar.

De direktiv, som av chefen för jordbruksdepartementet lämnats den i anledning av riksdagsskrivelsen tillsatta kommittén, stå i överensstämmelse med de i skrivelsen uttalade önskemålen.

Då riksdagen torde sakna anledning att frångå sin under fjolåret intagna ståndpunkt i ämnet, får utskottet hemställa,

att förevarande motion icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Stockholm den 24 februari 1931.

På andra lagutskottets vägnar:

K. G. WESTMAN.

Vid ärendets behandling hava närvarit:

från första kammaren: herrar *Westman*, *Linder**, *von Geijer* och *Lindhagen*, fröken *Hesselgren* samt herrar *Gustaf Tamm**, *Norman* och *P. Sandström*;

från andra kammaren: herrar *Hage*, *Andersson* i *Rasjön**, *Johanson* i *Hallagården**, *Petersson* i *Lerbäckshyn*, *Aronson*, *Pettersson* i *Hällbacken*, *Sandström* i *Nyland* och *Hansson* i *Trollhättan*.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservationer:

1) av herr *Lindhagen*, som anför:

»Den norrländska lagen om uppsikt å vissa jordbruk utsträcktes senast år 1927 att omfatta även vissa län inom mellersta delarne av riket. Vid olika tillfällen har ifrågasatts dess utsträckning till hela landet eller andra slag av jordbruk. Senast vid denna riksdag (andra lagutskottets utlåtande nr 17) föreligger förslag om att vidga lagens verksamhetsområde på ett eller annat sätt och särskilt betonas behovet av dess utsträckning till stora jordegendomar jordbruk.

Det är då ganska egendomligt, att 1930 års riksdag liksom 1931 års andra lagutskott i förevarande betänkande tagit avstånd från ingripande mot den ur nationalekonomisk och individuell synpunkt grundligaste misshushållning med jorden, som förekommer just å nämnda större egendomar. Man slår sig till ro med att odlingsbar jord får ligga ouppodlad till ingen nytta även om efterfrågan därå göres av en arbetslös eller eljest nödlidande befolkning för att skaffa sig ett uppehälle till husbehov av jordbruks- eller trädgårdsprodukter eller utvidga ett ofullkomligt jordbruk med nyodlingar, upptagna på lediga stunder, eller kanske rent av för skapandet av ett nytt jordbruk.

Skogs- och flottningsarbetare, lantarbetare, barn till småbönder, arrendatorer och torpare utgöra en talrik klientel, från vilka krav på en rätt till jorden i odlingssyfte framkomma oavsett konjunkturerna och icke minst under perioder av stor arbetslöshet. Riksdagen begärde dock år 1905 främjandet av jordbruk genom *nyodling*.

Nu finnes ingen partisplittring vidare. Alla manstarka partier hava enat sig om att avvisa detta krav om rätt till fristående nyodling, så snart bolag och andra stora jordägare ej medgiva det. Sista riksdagen och lagutskottets förevarande betänkande avvisa varje lagstiftad förpliktelse att — givetvis med iakttagande av skälighänsyn — avstå jord för fristående nyodlingar till större eller mindre omfång samt plats jämväl för boningshus med åbyggnader. För utvidgning av ett ofullständigt jordbruk, frilösning av arrendejordbruk och anskaffande av tomtmark för bostäder avvisade 1930 års riksdag varje bistånd därtill genom en lagstiftning, byggd på en rätt till jorden med expropriationsbestämmelser såsom sista utvägen. I dessa senare punkter antydde en liten minoritet inom utskottet, ehuru svagt, även en sådan eventualitet.

Nej, ingen spade och ingen plog får röra ens vid ett fristående odlingstillfälle, såvida ej jordägaren i nåder tillåter det. Staten och den arbetslöse eller otillräckligt försörjde skola stå där, tycker man, med mössan i hand och tigga sig till några smulor till och med av den odlingsbara jord, som ligger obegagnad. Detta kan verkligen kallas för en lagstiftning om upprätthållande av den största möjliga vanhävd å jordbruksduglig odlingsmark på bolags och andra stora jordägares marker.

När det däremot gäller att för kapitalstarka spekulanter lägga sig till med

obegagnade mineralfyndigheter på annans mark, då har rättsordningen infört s. k. inmutningsrätt eller med andra ord en omfattande lagstiftning för att tvångsvis tillhandagå spekulanterna med hans önskingar utan hänsyn till jordägarens belägenheter. Men en inmutningsrätt å större domäner för fattiga människor till odlingslägenheter, som ligga till ingen nytta, det motsätter sig svenska statsmakten särskilt nu i arbetslöshetens tider.

Man kan för övrigt icke rimligen begära, att en större jordägare annat än i undantagsfall skall gå med på att avstå odlingsjord inom sina marker och än mindre om husbehovsskog skall medfölja. Ett sådant utbud har ännu icke förekommit, och det får ej, såsom ständigt sker, förblandas med salubjudna egendommar för uppstyckning av redan odlad jord. Det är begripligt, att jordägaren kommer att i regel vara synnerligen motvillig. Att då här föreskriva frivillighet såsom förutsättning för medverkan från statsmakten är detsamma som att knäsetta det underliga begreppet motvillig frivillighet såsom den tongivande sociala faktorn i jordfrågan.

De nya jordkommitterades av utskottet åberopade instruktion sätter i främsta rummet enligt 1930 års riksdags utskott dikterade önskan såsom deras uppgift att undersöka »de ekonomiska förutsättningarna för och bärighet av mindre jordbruk». Därmed har man till gagn för den heliga äganderätten velat kasta en skugga över de arbetslöses och otillräckligt försörjdes krav. De kommitterade äro emellertid fullständigt oförmögna att kunna lösa denna fråga. Det kan ej bliva något bevänt med deras utlåtande i denna del. De enda »sakkunniga» på detta område äro Lars, Petter och Jonas samt Greta, Stina och Maja. De ensamma kunna avgöra vad livet kan bjuda dem för möjligheter i deras tysta kamp för uppehållet i undanskymda vinklar och vrår av det så kallade fäderneslandet. Ty det är väl ej meningen att rent ut skatta åt den industriella mondismens, några nationalekonomers och »Lubbe-riets» benägenhet understundom att med jämnmot se jordbrukets försvinnande såsom en avsevärd insats i svenska folkets försörjningsmöjligheter.

Det bör, såsom i motionen betonas, aldrig få saknas i riksdagen och allra minst under folkets nu betryckta läge en påminnelse om dödligheten i en sådan jordpolitik, som nu behärskar statsmakten. Det hemställes således,

att riksdagen med anledning av förevarande motion ville hos Kungl. Maj:t anhålla, att den på jordbruksministerns föredragning den 4 december 1930 beslutade kommittén för sociala jordfrågor måtte erhålla sitt uppdrag utvidgat med bemyndigande att överväga organiserandet av *en rätt till jorden* för den nödlidande lantbefolkningen genom möjligheter även till skälig tvångsavlösning av jord från bolags och stora jordägares domäner.»

2) av herrar *Linder, Norman, Hage, Pettersson* i Hällbacken och *Hansson* i Trollhättan.